

BANK GOSPODARSTWA KRAJOWEGO
Departament II Planowania
Wydział Ekonomiczny

Warszawa, 31 marca 1949 r.

ZAGADNIENIA GOSPODARCZE

w świetle prasy i literatury ekonomicznej zagranicą

Nr 6

Rok IV.

S p i s r z e c z y :

- 1) N.K.KOLLI, rzeczywisty członek
Akademii Architektury w ZSRR
" Idee stalinowskie w budownictwie
miast " . Architektura i Stroitelstwo
Nr. 1, - 1949.
- 2) I.JEGOROW-kandydat nauk architek-
tonicznych
" Cechy nowoczesnego budownictwa
niemieckiego na Białorusi " . Architektura i Stroitelstwo
Nr. 1, - 1949.

IDEE STALINOWSKIE W BUDOWNICTWIE MIAST.

Architektura i
Stroitelstwo
Nr.1,- 1949

Olbryzmie sukcesy narodu radzieckiego w budowie socjalizmu, nieustanny rozwój gospodarki narodowej i kultury w naszym kraju świadczą z wyjątkową wyrazistością o niezwykłej sile życiowej idei leninowsko-stalinowskiej. Wielokrotnie wrogowie leninizmu głosili, że niemożliwe i nieziszczalne jest to, do czego dążą w swej pracy nad przebudową kraju ludzie radzieccy w myśl perspektyw, które Lenin i Stalin otworzyli przed partią i narodem. A za każdym razem przebieg wydarzeń dziejowych potwierdzał w pełni genialne przewidywania i plany Lenina i Stalina, w proch obracając oszczerstwa wrogów i ponure proroctwa ludzi małowiernych.

Pomysł i praktyka przebudowy Moskwy jest jednym z tych świetnych przykładów, zaczerpniętych z samej naszej socjalistycznej rzeczywistości i świadczących o potędze, głębi i wielkiej żywotności przekształceń, które projektuje i realizuje partia, wciągając do gigantycznej pracy nad socjalistyczną przebudową naszego społeczeństwa najszersze masy pracujące. W swej postaci pierwotnej plan socjalistycznej przebudowy Moskwy powstał jeszcze za życia Lenina i wtedy już plan ten stawiał przed budowniczymi niezmiernie szerokie zadania społeczne i artystyczne, których rozwiązanie powinno było dać ludności pracującej Rosji najlepsze warunki bytowania, a miasto uczynić pięknym. Koncepcje o głęboko narodowym charakterze, które stanowiły pierwotne projekty przeplanowania Moskwy, zostały wyczerpująco opracowane i rozwinięte w ostatecznym planie przebudowy stolicy, który naród nazwał planem stalinowskim, według imienia jego inicjatora i twórcy, słusznie uznając ten

plan za ukoronowanie teorii i praktyki socjalistycznej budowy miast.

Opracowanie planu rekonstrukcji Moskwy, a przede wszystkim wskazówki towarzysza Stalina w toku dyskusji nad tym planem, stały się zasadniczym założeniem wszelkich robót urbanistycznych w naszym kraju w latach następnych oraz podstawa tworzenia najbardziej postępowej w świecie urbanistyki radzieckiej.

Odrzucając stanowczo zarówno sururbanistyczne projekty miast-olbrzymów, jak utopijne koncepcje rozkładowania wielkich miast, decyzja partii i rządu o generalnym planie przebudowy Moskwy wyraźnie ustaliła zasadę maksymalnego zachowania oblicza stolicy w takim stanie, jaki powstał w toku dziejów oraz zasadę stopniowego, planowego rozwoju miast radzieckich.

My, uczestnicy dyskusji nad generalnym planem rekonstrukcji Moskwy, zapamiętaliśmy na zawsze mądre wskazówki towarzysza Stalina w sprawach architektury i planowania stolicy radzieckiej oraz dążyliśmy - w miarę naszych sił i wiedzy - do wcielenia tych wskazówek w naszych pracach urbanistycznych.

Najważniejszym zasadniczym założeniem obecnego radzieckiego budownictwa miast jest zasada planowości. Przebudowę miast istniejących i budowę nowych realizuje się według jednolitego dla każdego miasta planu, który ma na celu nie tylko właściwe skojarzenie wszystkich elementów składowych miasta (a więc gmachów publicznych, domów mieszkalnych, zakładów przemysłowych, sieci transportowej itp.), lecz który zapewnia miastu również jednolitość kompozycyjną. Mówiąc inaczej, planujemy miasto, jako jednolity architektoniczny i społeczny organizm, którego wszystkie elementy podporządkowane są jednej idei, określającej oblicze poszczególnych gmachów, ich grup, ulic i placów.

Zasada planowości jest najważniejszą zasadą budowy miast radzieckich i niemożliwa jest do zastosowania w krajach kapitalistycznych, gdzie zabudowa miast zależy całkowicie od interesu materialnego prywatnego przedsiębiorcy, od kaprysu przypadkowego właściciela placu budowlanego itd.

Dawniej nie doceniano często zasady planowości w zastosowaniu do budowy miast. Dopiero po przedyskutowaniu i zatwierdzeniu

generalnego planu odbudowy Moskwy, po wyraźnych i stanowczych wskazówkach towarzysza Stalina w tej dziedzinie, architekt-planista, jak go nazywano dawniej, staje się architektem-budowniczym miast.

Jeszcze na naradzie z dn. 14 lipca 1934 roku, poświęconej sprawie generalnego planu przebudowy Moskwy, towarzysz Stalin ostro wystąpił przeciw instytucjom, które ignorowały zasadę planowości i budowały tam, gdzie im się chciało.

" Trzeba budować - mówi towarzysz Stalin - według ściśle określonego planu. Każdy, kto przeciwko temu planowi wykroczy, musi być przywołany do porządku ".

Na wymienionej wyżej naradzie zgłoszono wniosek o przeniesienie budowy stolicy bodaj o 100 kilometrów dalej od miasta, które powstało drogą historyczną. Wniosek ten kusił nie jednego architekta swoim pozornym " radykalizmem".

Towarzysz Stalin stanowczo odrzucił ten wniosek. Stwierdził on, że stare miasto powstało, jako forma osiedlenia ludności, bynajmniej nie przypadkowo, że jest ono niewątpliwie najbardziej oszczędnym typem osiedla i że byłoby zupełnie nieskutecznie decydować się na niesprawdzony eksperyment w tak wielkiej i odpowiedzialnej sprawie, jak budowa Moskwy.

Według koncepcji towarzysza Stalina przestarzałe budynki mieszkaniowe muszą być zastąpione w najbliższych latach przez nowe, zbudowane na nowych zasadach.

Te i inne wskazówki towarzysza Stalina co do zagadnienia oblicza architektoniczno-planowego przyszłej Moskwy określają z wyczerpującą wyrazistością zasadniczy rys budownictwa miast radzieckich, mianowicie - traktowanie miasta, jako jednolitego organizmu.

Caką działalność architektury radzieckiej przenika troska o człowieka, dążenie do zapewnienia mieszkańcom najwyższego komfortu i przytulności, do stworzenia warunków, najbardziej sprzyjających pracy i odpoczynkowi.

" Dobre urządzenie mieszkań " w rozumieniu praktyki radzieckiego budownictwa oznaczają nie tylko takie lub inne wyposażenie techniczne, lecz pewien stopień kultury budownictwa, zapewniający racjonalne skojarzenie wymagań technicznych, społeczno-życiowych

i higienicznych.

Dlatego budownictwo radzieckie nadaje tak wielką wagę problemom organizacji dzielnicy mieszkaniowej, tworzenia wielkich obszarów zieleni, zorganizowaniu sprawnej komunikacji miejskiej, placów do zabaw dziecięcych, punktów odpoczynku dla dorosłych itd.

W początkowym okresie rozwoju architektury radzieckiej dużo było w tej dziedzinie niedociągnięć i błędów. Szereg architektów-plannistów w pogoni za efektem zewnętrznym opracowywał projekty budowlane niewielkich osad, o niezwykle szerokich magistralach, zabudowanych przez nieproporcjonalnie wysokie gmachy. Zapominali oni o tym, że nie efektywność zewnętrzna, lecz treść wewnętrzna, troska o ludzi jest najważniejszym sprawdzianem wartości architektonicznej. Minsta, że w każdym dziele architektury forma odpowiadać powinna przeznaczeniu danego obiektu.

Wypowiedzi towarzysza Stalina w toku obrad nad generalnym planem przebudowy Moskwy spowodowały i w tej dziedzinie radykalny zwrot. Czł. Akademii Nauk W. Wieszniń, wspominając o naradzie na Kremlu z dn. 14 lipca 1934 r., mówi (vide pismo "Architektura ZSRR", Nr. 12, r. 1939) :

" W żywych, wyrazistych i niezwykłych ze względu na ich głębokość i prostotę słowach J. W. Stalin dał nam wskazówki nie tylko co do tego, jak przebudowywać stolicę, lecz i co do tego, jak trzeba pracować w ogóle, - jak planować, projektować, budować. W architekturze nie powinno być nic sztucznego, nic na pokaz, żadnych błyskotek, żadnego efektu dla efektu. We wszystkich wypadkach punktem wyjścia być powinna właściwie zrozumiana skala, celowość, sama istota sprawy. Uwzględnić trzeba konkretne otoczenie i konkretne warunki budowy, nie pozwalać na przesadę i rzeczy zbędne. Budować trzeba pięknie i oszczędnie, licząc się we wszystkich wypadkach z potrzebami człowieka radzieckiego, z tym, jak mu będzie lepiej, wygodniej Kupiecka "wspierność" na pokaz jest nam nie do twarzy. Po co budować nadmiernie szerokie magistrale ? Szerokość magistrali i ulic określa się w ostatecznym wyniku celowością, możliwością zapewnienia sprawnego ruchu kołowego i pieszego. "

Równie pełne treści i znaczenia są sformułowane przez towa-

rzysza Stalina tezy w sprawie zazielenienia miast.

Decydujące znaczenie dla naszej teorii i praktyki budownictwa miast mają również wskazówki towarzysza Stalina w sprawie wykorzystania nadających się do tego pod względem kompozycyjnym naturalnych właściwości danej okolicy. Maksymalne wykorzystanie tych odrębności lokalnych - rzeki, brzegu Łamskiego, falistości gruntu, masywów zieleni - i włączenie wszystkich tych niezmierznie ważnych elementów do kompozycji miasta - oto są zasady, które znajdują swój wyraz we wszystkich generalnych projektach odbudowy miast - Stalingradu, Rostowa nad Donem, Noworosyjska, Smoleńska i wielu innych.

Poruszając na naradzie lipcowej 1934 r. sprawę znaczenia Moskwy-rzeki w planie Moskwy-miasta, towarzysz Stalin podkreślił rolę rzeki, jako jednej z głównych osi planu i wskazał na celowość takiego rozwiązania zadań zabudowy, któreby przewidziało przelotność ruchu na całej długości obu nadbrzeży oraz rozmieszczenie wzdłuż brzegów głównie domów mieszkalnych i instytucji publicznych.

Każdym swym słowem, każdym swym twierdzeniem towarzysz Stalin podkreślał troskę o mieszkańców Moskwy, traktując z równą uwagą sprawy przebudowy centralnych części miasta i jego przedmieść.

Najważniejszymi cechami radzieckiego budownictwa miast jest demokratyzm i humanizm. Pozdrawiając Moskwę w dniu jej osiemset-lecia, towarzysz Stalin powiedział :

" Jedną z najgorszych plag wielkich stolic europejskich, azjatyckich i amerykańskich jest istnienie dzielnic nędzy, gdzie miliony spauperyzowanych pracowników skazane są na węgotalanie i powolną, męczącą śmierć. Zasługa Moskwy polega na tym, że zlikwidowała ona całkowicie te dzielnice i umożliwiła pracownikom przeniesienie się z piwnic i lepińek do nowych, kulturalnie urządzonych domów, które zbudował rząd radziecki."

Samo pojęcie "przedmieścia", wskazujące na chaotyczność zabudowy, nędzne budy i lepianki, brak elementarnych urządzeń kulturalnych, zanika w słownictwie radzieckim. Wiele z pośród dawnych "przedmieść" Moskwy i innych miast niczym się dzisiaj nie różni, pod względem architektury i urządzeń kulturalnych od centralnych dzielnic miasta. W radzieckiej praktyce zabudowy miast za-

tarta została granica między indywidualnymi dziełami sztuki architektonicznej dla "wybranych", a budownictwem masowym. Naród radziecki - jako jedyny klient i gospodarz w kraju - stawia budownictwu swych mieszkań, swych klubów, swych teatrów wysokie wymagania natury estetycznej i funkcjonalnej, a architekci radzieccy dążą do zaspokojenia tych wymagań w najwyższym stopniu.

Plany, które opracowuje nasze państwo, zaspokajają narodowi Kraju Radzieckiego niepospolitą teraźniejszość i przepiękną przyszłość. Plany te są wielkie, rozległe, a jednocześnie realne. Mieszkańcy Moskwy i innych miast dobrze pamiętają przedwojenne tempo przebudowy. Tempo zaś budownictwa miejskiego po skończeniu działań wojennych nabrało jeszcze szerszego rozmiaru niż przed wojną.

Jeszcze w latach wojennych najlepsi mistrzowie architektury radzieckiej opracowywali generalne projekty odbudowy i przebudowy miast, zburzonych przez wroga. Opracowane w ostatnich latach projekty odbudowy i przebudowy Stalingradu, Rostowa n.d. Donem, Moroneża, Smoleńska, Nowogrodu, Kalinina i wielu innych miast wieloletnie dążenie do uwydatnienia w obliczu przyszłego miasta cech socjalistycznego humanizmu, rzeczywistej demokracji, troski o człowieka. Każdy z tych projektów jest szczegółowym planem rozwoju miasta. W każdym z nich odczuwa się dążenie do jednolitości kompozycyjnej organizmu miejskiego, do jaknajszerszego uwzględnienia ukształtowanego historycznie oblicza miasta, właściwych jemu jednemu odrębności narodowo-obyczajowych, klimatycznych i przyrodniczych. Każdy z tych projektów szeroko stosowuje idee budownictwa miejskiego, oparte na teorii Lenina-Stalina o socjalistycznej przebudowie naszej ojczyzny, każdy z tych projektów sumiennie bierze pod uwagę wskazówki Wielkiego Stalina, sformułowane przy omawianiu generalnego planu przebudowy Moskwy. W tym nieustającym ruchu naprzód, drogą wskazaną przez Lenina i Stalina, kryje się również poza wszelką wątpliwością gwarancja zrealizowania w pełni wszystkich projektów budownictwa miejskiego w naszej pięknej rzeczywistości.-

J. JEGOROW - kandydat nauk
architektonicznych

CECHY NOWOCZESNEGO BUDOWNICTWA MIEJSKIEGO na BIAŁORUSI.

Architektura i Stroitel-
stwo. Styczeń, 1949.

Pierwsze wzmianki o miastach białoruskich, z których wiele ma za sobą tysiącletnią historię, spotykamy w najdawniejszych kronikach. Tak więc kroniki wymieniają: Połock w r. 862; Turów w r. 980; Witebsk w r. 1021; Mińsk w r. 1067; Pińsk w r. 1097; Brześć w r. 1099; Słuck i Nowogródek w r. 1116; Rogaczew w r. 1142, Mohylów w r. 1267 itd. Są to daty pierwszych wzmianek, lecz same miasta powstały jeszcze dawniej. Miasta te były niewielkimi twierdzami i budowali je Słowianie wschodni celem obrony swych ziem.

Pierwotnie miasta składały się tylko z twierdz, lecz w miarę rozwoju rolnictwa, rzemiosł i handlu rozpoczyna się ich rozrost. W wiekach XI-XII ludność miast nie mieści się już w granicach twierdz i wkoko nich zaczynają powstawać osady lub przedmieścia. Tak rozwijały się stopniowo miasta Białorusi z ich arystokratyczną "górami" i demokratycznym "dołem", rozrastając się wzdłuż dróg, tworząc nieforemny system promienisty. Twierdza o ścianach drewnianych, czasem i murowanych, o wieżach, o zespołach cerkwi, a u jej stóp - drewniana parterowa osada o wąskich, krzywych uliczkach, zaułkach, impasach - takie było oblicze starożytnego miasta na ziemi białoruskiej. Poszczególne zabytki tej architektury, które przetrwały do naszych czasów, świadczą o wysokiej, samoistnej kulturze artystycznej narodu białoruskiego w XI-XII wieku.

Zdobywcy cudzoziemscy usiłowali na wszelkie sposoby zmienić oblicze architektoniczne starożytnych miast białoruskich. Można mówić o świadomej intencji zdobywców "skatoliczenia" miast

ZAGADNIENIA GOSPODARCZE

w świetle

prasy i literatury ekonomicznej zagranicą

W A R S Z A W A

białoruskich. Burzono twierdze i zamki w Połocku, Witebsku, Pińsku, i innych miastach, burzono lub przebudowywano starożytne świątynie. Na ich miejscu wznoszono katolickie i jezuickie klasztory i kościoły.

Zajmując najwyższe punkty miast, wieże kościołów i klasztorów katolickich o swoistej architekturze zaczynają górować w sylwecie miasta. Przykładem prymusowej zmiany oblicza starożytnego miasta rosyjskiego w tej epoce jest miasto Mińsk. Właśnie wtedy, w okresie XVI-XVII wieku, centrum architektoniczne miasta stworzone zostało w postaci placu, obudowanego takimi gmachami, jak: ratusz, klasztor Bernardyński i Dominikański. W tymże czasie zniszczono starożytne "horodyszcze" mińskie, zbudowane przy ujściu rzeki Niemigi do Swiśłocza. Gmachy te, obce narodowi z ducha, wzniosły się nad miastem i nadały mu nowe oblicze architektoniczne.

Nie mniej charakterystyczna z tego punktu widzenia była wykonana przez zdobywców przebudowa soboru Sofijskiego w Połocku i stworzenie architektonicznego centrum miasta w postaci placu z kościołem i klasztorem jezuickim.

Polityka budowlana zdobywców była tylko elementem ich ogólnego dążenia do zniszczenia kultury białoruskiej.

Jeżeli zaś chodzi o poprawę rozplanowania miast, to w ciągu stuleci obcego panowania nie zrobiono w tej dziedzinie nic istotnego. Miasta rozwijały się w dalszym ciągu bezplanowo, chaotycznie.

Pierwsze wielkie prace w dziedzinie rozplanowania miast białoruskich rozpoczęły się w końcu wieku XVIII, po wyzwoleniu Białorusi. W ostatniej ćwierci XVIII wieku Komisja o murowanej zabudowie miast Sankt-Petersburga i Moskwy opracowała projekty rozplanowania szeregu miast białoruskich.

Tak więc dnia 21 lutego 1778 r. zatwierdzono plany dla 19 miast białoruskich: Połocka, Witebska, Mohylewa, Orszy, Rogaczewa, Bychowa i innych. Na gruncie tych planów powstało istniejące jeszcze i dzisiaj rozplanowanie centralnych dzielnic wielu miast Białorusi.

Jednakże rozplanowanie miast w XVIII-XIX wieku miało ciasno-klasowy charakter. "Troska" rządu carskiego o dobre urządzenie miast na odzyskanych ziemiach sprowadzała się głównie do stworzenia w każdym mieście ośrodka reprezentacyjnego, którego zadaniem było demonstrowanie potęgi i siły władzy.

W centrum miasta budowano gmachy urzędowe, policyjne i więzienia, sobór, dom gubernatora, szereg sklepów; brukowano place i ulice; w centrum skupiały się również zieleńce.

Dzielono terytorium miasta na określone klasowe i narodowe dzielnice; ulice, najbliższe centrum, przeznaczano dla szlachty, przedmieścia dla ludzi pracujących. W każdym mieście najgorsze, najdalej od centrum i nizinne tereny przeznaczano dla osiedlenia Żydów,

Pomimo ograniczoności klasowej budownictwa miejskiego w wieku XVIII-XIX, było ono jednak, jak na owe czasy, zjawiskiem postępowym. Zamiast splątanej, przypadkowej zabudowy, miasta białoruskie miały wyraźne plany zabudowy prostokątnej lub wachlarzowej. Postępowy charakter rozplanowania wyraził się jeszcze i w tym fakcie, że miasta białoruskie zaczęto po raz pierwszy traktować, jako jednolite organizmy - i z punktu widzenia funkcjonalnego i estetycznego. Prawdokowość, lub, jak wówczas mówiono, "regularność" rozplanowania uważano wtedy za rzecz najważniejszą. Mistrzowie owych czasów pisali: " Nie tak nie dopomaga do rozkroku miasta i jego dobrego urządzenia, jak wypełnienie jego środka znakomitymi budowlami i " regularstwo" Regularstwo wymaga, ażeby wszystkie domy wzdłuż ulicy aż do skrzyżowania się jej z inną ulicą budowano o jednolitej fasadzie ".

Główną zaletą ówczesnych kompozycji planowych była ich prostota i jasność. To właśnie zalety planów miejskich umożliwiły przestrzeganie przy zabudowie miasta pewnej artystycznej konsekwencji, zabudowywanie miast drogą niewielkich zespołów domów w węzłowych punktach planu i nadawanie miastu w ten sposób czystej linii architektonicznej i przejrzystości zabudowy. Zasadniczą wadą ówczesnego planowania była jego abstrakcyjna geometryczność. Nie myślało się o malowniczości konturów każdego konkretnego miasta, nie brało się niemal wcale pod uwagę historycznego układu rozplanowania miasta.

W epokę kapitalistycznej rozwój przemysłu, transportu kolejowego i handlu wywołał gwałtowny wzrost miast i ludności miejskiej. Przemysł powstawał zazwyczaj wzdłuż brzegów rzeki, często w górnym jej biegu (w stosunku do miasta) lub też w samym gąszczu dzielnic mieszkalnych. Ku fabrykom ciągnęły się tory kolejowe, a wzdłuż nich grupowały się najrozmaitsze budynki

i urządzenia składowe. Wszystko to powstało w miastach samorzutnie, wybitnie pogarszając ich strukturę planową i stan zdrowotny. Obszerne dzielnice mieszkalne odcięte były od źródeł wody, rzeki zanieczyszczone wodami ściekowymi, plantacje nadbrzeżne gineły, dzielnice mieszkalne znalazły się w pasie zadymnienia. Linie kolejowe rozcinły tereny miejskie na poszczególne dzielnice, komunikacja zaś między nimi była utrudniona.

Bezplanowość taka cechowała każde miasto, wśród nich i Mińsk - stolicę Białorusi. W samym środku Mińska, przy skrzyżowaniu głównej ulicy z rzeką Swisłocz, część parku miejskiego wyrabano, a na "zwolnionym" terenie wybudowano elektrownie (skutki tego "planowego" wyczynu odczuwa się jeszcze i dzisiaj). Wzdłuż Swisłoczy osiedliły przedsiębiorstwa przemysłowe, w tej liczbie wielka garbarnia, spuszczaćca swe wody ściekowe do rzeki. Niewielka rzeka Swisłocz i dopływ jej, Niemiga, zamienione zostały w epoce kapitalistycznego rozwoju miasta w kanały ściekowe.

Rozwój komunikacji wewnątrz miasta - tramwajów i trolleybusów - dotąd utrudniony jest w Mińsku, ponieważ terytorium miejskie było w epoce kapitalistycznej przecięte terenami kolejowymi. Dopiero po zakończeniu budującego się obecnie wiaduktu największa dzielnica przemysłowa Mińska połączona zostanie z centrum linia tramwajowa i trolleybusowa.

W epoce rozwoju kapitalistycznego znacznie się pogorszyło architektoniczno-artystyczne oblicze miasta. Gospodarka miejska i grunty miejskie stały się wtedy narzędziem ordynarnego wyzysku i bogacenia się, co doprowadziło w konsekwencji do nadmiernego stłoczenia domów w poszczególnych dzielnicach. Ulice-korytarze stały się przeważającym typem zabudowy. Pełna złego smaku architektura domów czynszowych i czysto funkcjonalna architektura zespołów fabrycznych szpeciła całe dzielnice miejskie i przekreślała wyrazistość artystyczną sylwety miasta. Miasto zaczęło się rozpaść na poszczególne dzielnice bez żadnego oblicza artystycznego.

W przededniu Wielkiej Październikowej Rewolucji Socjalistycznej miasta białoruskie w porównaniu z rosyjskimi były miastami zaściankowymi i prowincjonalnymi. Największe z nich: Mińsk, Witebsk i Homel liczyły około 100.000 ludności każde, Grodno, Mohylów i Brześć - po 50.000; Pińsk i Połock - po 30.000. Ludność trudnią

się głównie handlem, przedsiębiorczością prywatną i pracą u osób prywatnych. Przemysł w porównaniu z miastami rosyjskimi, był słabo rozwinięty, klasa zaś robotnicza stanowiła bardzo nieznaczny odsetek ludności.

Kultura miast białoruskich stała na nadzwyczaj niskim poziomie. W żadnym z nich nie było ogólno-miejskiej kanalizacji. Sieć wodociągowa miały tylko nieliczne miasta i obsługiwała ona tylko dzielnice centralne. Ludność pracująca nieraz nie korzystała z wodociągów nawet tam, gdzie one były, wskutek zbyt wysokich taryf. W roku 1905 w Mińsku trzeba było płacić jedną kopiejkę za pięć winder wody wodociągowej, podczas gdy przeciętny dzienny zarobek robotnika nie przekraczał 20 kopiejek dziennie. Powierzchnia parków i zieleni mijskich była znikoma, wynosząc w Mińsku 3,3 % zabudowanego terytorium miasta (czyli 2,5 m² na osobę); w Grodnie 1,4 %; w Homlu 0,6 %, w Mohylowie i Połocku 0,3 %. W Witebsku, Bobrujsku i Pińsku nie było wogóle zieleni publicznych. Wszystkie miasta białoruskie miały ogółem tylko siedem gmachów teatralnych i ani jednej wyższej uczelni. Natomiast w każdym mieście gubernialnym były dziesiątki cerkwi i po kilka więzień; olbrzymia liczba jaskółek z wyszynkiem i karczm, prowadzonych z ramienia skarbu państwa, a następnie domów nierządu, zamaskowanych i jawnych spelunk.

Stan zdrowotny miast był przygnębiający, grunty i źródła wody zatrute były nieczystościami. Ogromna liczba dołów do wyrzucania nieczystości rozrzucana była po całym mieście.

Powierzchnia zabudowy centralnych dzielnic mijskich dochodziła do 60-75 %.

Wielka Październikowa Rewolucja Socjalistyczna, powołując do władzy lud pracujący, zmieniła radykalnie życie miast białoruskich, cały system ich gospodarki i rozwoju urbanistycznego. Na porządku dziennym postawiono jak najszybszą likwidację dzielnic ubogich, tych ognisk nędzy i warunków anty-sanitarnych, przeniesienie pracujących do domów burżuazyjnych, zbudowanie na miejscu zburzonych ruder dobrze urządzonych dzielnic mieszkalnych. Nowa treść życia miast wymagała racjonalnego, planowego rozmieszczenia zasadniczych elementów miasta. Powstał szeroki zespół zagadnień, które partia postawiła urbanistycie radzie-

ckiej. Po raz pierwszy w historii budowy miast stworzenie wygodnego, zdrowego i pięknego miasta dla całej ludności miejskiej przeniesione zostało z dziedziny marzeń do dziedziny praktycznego rozwiązania.

Miasta białoruskie zaczęto przebudowywać nieco później, niż miasta innych republik radzieckich. Wojna cywilna i wojna z białymi Polakami odsunęła rozpoczęcie robót rekonstrukcyjnych. Do lat 1928-30 miasta białoruskie leczyły przede wszystkim swe rany, zadane przez wojnę. W okresie pierwszej pięcioletki stalinowskiej budowa na ogromną skalę przedsiębiorstw przemysłowych, mieszkań, instytucji powszechnej użyteczności i instytucji kulturalnych - wszystko to wysunęło z całą ostrością problemy szerokiej i planowej przebudowy miast białoruskich. Podstawa prawna teoretyczna i praktyczna w dziele przebudowy i zabudowy miast białoruskich, jak i wszystkich innych miast Związku Radzieckiego, był plan generalny, zatwierdzony w roku 1935 przez C.K.WKP (b) i Radę Komisarzy Ludowych ZSRR.

Poczynając od lat trzydziestych, odbywa się w Białorusi intensywnie opracowywanie projektów przeplanowania miast. Opracowano i zatwierdzono plany generalne Homla, Mohylowa, Mińska, Połocka, Witebska, Rzeczyce i szeregu innych miast. Pracowano również nad szczegółowymi projektami rozplanowania poszczególnych dzielnic i najważniejszych punktów węzłowych miasta.

Według tych projektów prowadzone w miastach wielkie roboty rekonstrukcyjne. Zasadnicze punkty węzłowe kompozycyjne planów odznaczały się budowa monumentalnych gmachów i zespołów.

Szczególnie silnie zmieniło się oblicze stolicy republiki - Mińska, gdzie w ciągu kilku lat przedwojennych wzniesiono monumentalne gmachy: dom rządu, dom C.K. KP (b)B, dom oficera i szereg innych; całe miasto zostało skanalizowane; zaprojektowano z inicjatywy mas pracowniczych i własnymi ich siłami stworzone sztuczne jezioro na rzece Swisłoczy, powstały w mieście piękne place oraz podstawy ogólnomiejskiego parku kultury i odpoczynku. W ciągu dziesięciu lat przedwojennych Mińsk zmienił się nie do poznania. Zwiększył się dwukrotnie i przekształcił się z miasteczka prowincjonalnego w dobrze urządzone miasto socjalistyczne.

Analogiczne procesy odbywały się w innych miastach republiki; konsekwentnie, ściśle według planu, realizowano ich architektoniczna

przebudowę. W ciągu całej swej tysiącletniej historii miasta białoruskie nie zaznały ani takiego tempa, ani takiego rozmachu prac urbanistycznych. Nigdy i nigdzie w świecie historia urbanistyki nie znała takich przykładów, by w ciągu lat dziesięciu wielkie miasta o setk tysięcznym zaludnieniu rozrastały się w dwójnasób i odbudowano w nich wszystkie najważniejsze gmachy. Takie budownictwo możliwe jest tylko w radzieckim państwie socjalistycznym, gdzie prowadzi się to budownictwo w interesie całego kraju, całego narodu, według jednolitego planu państwowego.

Nowość, niebywały rozmach i szybkie tempo tych prac wymagały od urbanistów wielkiej myśli teoretycznej i artystycznej, umiejętności przewyższania trudności w robocie praktycznej. Nie wszyscy posiadali te zalety. Proces budowy wyprzedzał często opracowanie projektów, co komplikowało zadanie zespołowej zabudowy. Były wypadki, gdy architekci nie umieli stworzyć właściwego architektonicznego obrazu nowych wspólnych gmachów, zapalali się do anty-artystycznego konstrukttywizmu. Wszystko to odbiło się na budownictwie tego czasu. Nawet w Mińsku, gdzie budowano jednocześnie szereg wielkich obiektów użyteczności publicznej i mieszkalnych, nie udało się wtedy stworzyć konsekwentnych zespołów architektonicznych. Nieudane są pod względem architektonicznym gmachy Klubu pracowników przemysłu spożywczego, osiedla uniwersyteckiego, banku komunalnego i niektóre inne budowle. Lecz zasadniczy rozwój architektoniczny Mińska szedł właściwą drogą.

Rozwój ten przerwała wiarołomna napaść faszystowskich Niemiec. Atak nastąpił w dniu uroczystości otwarcia przez mińszczan sztucznego jeziora - dzięki ich własnym rak.

Okupanci niemieccy wyrządzili Białorusi nieobliczalne szkody. W miastach ocalało zaledwie 20-30 % budowli. W większości miast zniszczono najbardziej wyraziste, najbardziej harmonizujące z ogólnym obliczem miasta elementy zespołów architektonicznych. Barbarzyńsko zburzono zabudowę głównych ulic oraz placów przy dworcach kolejowych i placów centralnych. Zginęły projekty planowania miast, materiały i dokumenty miernicze, zasadnicze plany sieci podziemnej.

Z chwila wyzwolenia Białorusi od zaborców faszystow-

skich rozpoczęła się tam olbrzymia praca odbudowy. Architekci i inżynierzy białoruscy w najtrudniejszych warunkach przystąpili do opracowania niezbędnych planów odbudowy; brakło wykwalifikowanych kadr, nie było opracowań mierniczych. Pomimo to wszystko zadanie zostało rozwiązane.

Z praktyki przedwojennej "Gipprogoru" wiemy, że pomiary geodezyjne i opracowanie generalnego planu dużego miasta pochłaniało zwykle najmniej pięć lat. W zburzonej zaś przez wrogów Białorusi opracowanie nowego planu generalnego dla Mińska zakończono już w r. 1946; plany generalne dla Homla, Pińska, Połocka, Dzierżyńska - w r. 1947; dla Witebska, Młodzieczna, Grodna, Brześćcia, Borysowa, Żłobina, Orszy, Rogaczewa, Łogojńska, Rudejska i szeregu innych - w r. 1948. Obecnie już wszystkie ważniejsze miasta republiki posiadają generalne plany odbudowy, a duża ilość projektów jest na wykonaniu.

Budowane w ramach powojennego planu pięcioletniego nowe przedsiębiorstwa przemysłowe przyczyniają się do szczególnej intensywności odbudowy i dalszego szybkiego wzrostu miast. Ku końcowi terminu odbudowy, określonego przez plany generalne, zbudowane zostaną w istocie nowe miasta. Będą one lepiej urządzone i wygodniejsze od dawnych, a wiele z pośród tych miast będzie dwukrotnie większe.

Taka jest skala powojennej odbudowy miast w BSRR⁽¹⁾. Główna waga tej odbudowy polega jednak na zmianach jakościowych, które wprowadzane będą przy rekonstrukcji miast. W związku ze zburzeniem najważniejszych elementów architektonicznych - centralnych dzielnic, placów, głównych ulic itd. - powstała konieczność wprowadzenia poważnych poprawek do przedwojennych planów zabudowy i radykalnego ich udoskonalenia. Pracując nad w tej dziedzinie zmiany, wprowadzone do projektu planu generalnego Mińska.

Plan generalny, opracowany w r. 1938, oparty był na następujących głównych założeniach: powstanie trzech magistrali o formie pierścieni, co zmieniło pierwotny promieniowy system planu w system promieniowo-pierścieniowy; założenie systemu parkowych masywów zieleni wzdłuż szerokiego zalewiska rzeki Swisłocz; stworzenie szeregu nowych parków przy kuku Swisłoczy;

(1) *Біла Русь і Беларусь. Радзiецкi Мiнiстэрт.*

dwukrotne zwiększenie obszaru istniejącego już parku miejskiego im. Garkiego; stworzenie specjalnych dzielnic przemysłowo składowych; zachowanie dawnego centrum bez zasadniczej przebudowy sieci ulic (przy decyzji tej wzięto pod uwagę fundamentalny charakter zabudowy tej dzielnicy.) Ruch tranzytowy dalekobieżny (wzdłuż magistrali saniechodowej wschód-zachód) przepuszczony miał być przez zaprojektowane w tym celu magistrale, okrążające centrum miasta.

W roku 1944 Komisja Komitetu do spraw architektury, zaproszona do Mińska przez rząd Republiki Białoruskiej opracowała szkic rozplanowania Mińska, który przyjęto za podstawę nowego planu generalnego (szkic ten opracowali Czł. Ak. Nauk A.W. Szczusiew, członkowie rzeczywisci Akademii Architektury ZSRR W.N. Siemionow, N.J. Kolli, A.G. Mordwinow, członek korespondent Akademii Architektury ZSRR B.R. Rubanienko i zasłużony działacz Republiki Białoruskiej w dziedzinie sztuki I.G. Langbard.

Założenia strukturalne przedwojennego planu generalnego uznano za słuszne i w nowych warunkach. Jednocześnie komisja uchwaliła szereg nowych wniosków, dotyczących rozplanowania centralnej dzielnicy miasta. Do najważniejszych z tych wniosków należa: zasadnicza przebudowa głównej magistrali miasta droga rozszerzenia jej do 40-50 m na całej długości oraz przekształcenie tej głównej magistrali w części przelotnej /arterii/ średnicowej miasta; powstanie drugiej arterii średnicowej, która przechodzi na równoległe do systemu parków miejskich; stworzenie na skrzyżowaniu dwóch największych magistrali miejskich nowego centralnego zespołu budowli oraz głównego placu miejskiego. Tak więc w chwili rozpoczęcia szczegółowego opracowania planu generalnego zabudowy Mińska, najważniejsze zagadnienia nowej struktury planowej miasta zostały już rozwiązane przez grupę najwybitniejszych architektów radzieckich, którzy opierali się w dużym stopniu na przedwojennych projektach.

Fakt, że powojenny generalny plan Mińska jest syntezą wielkiej poprzedniej przedwojennej pracy planistów, umożliwił opracowanie tego powojennego planu generalnego w niezwykle krótkim czasie, bo w ciągu półtora roku. Plan ten opracowała w Mińsku grupa specjalistów białoruskich pod kierunkiem architekta N.E. Trachtenberga.

Porównanie planu przedwojennego z obecnym wykazuje jednocześnie i wewnętrzny związek między nimi i duże ich różnice. Elementy przejęte przez nowy plan od planu poprzedniego omówiliśmy powyżej. Jeżeli zaś chodzi o specyficzne zalety planu powojennego, to trzeba zaznaczyć jego wielką przejrzystość i precyzyjność kompozycyjną, bogactwo rozwiązań architektoniczno-planowych, lepsze uwzględnienie i wykorzystanie naturalnych warunków miasta, ich wzbogacenie architektoniczne, głęboka wyrazistość całej kompozycji.

Przejrzystość kompozycyjna powojennego planu generalnego wyraża się przede wszystkim w większej perfekcji zaprojektowanego systemu promienisto-pierścieniowego miasta. Jeśli w planie poprzednim magistrale pierścieniowe miały trasy skomplikowane, to w nowym szkisy ich są płynne i obejmują one najważniejsze życiowe dzielnice miasta. Magistrale promieniste dawnego planu doprowadzały tylko do pierścienia wewnętrznego i tu się kończyły. W obecnym planie dwie najważniejsze drogi średnicowe miasta przecinają dawne centrum i są podstawą rozwiązania planowego całej dzielnicy centralnej. Poprzednio system promienisto-pierścieniowy nie posiadał wyrażonego architektonicznie centrum. Obecnie nowy zespół centralny jest ośrodkiem, wokół którego powstają i do którego ciągną zespoły dzielnicowe i innych placów i budowli o przeznaczeniu społecznym.

Plan generalny pozwoli stworzyć miasto jednolite pod względem artystycznym a jednocześnie urealnione pod względem rozwiązania poszczególnych węzłów architektonicznych. Nie ma w nim nadmiernej schematyzacji planów XVIII stulecia, nie ma kontrastów rozplanowania, właściwych miastu społeczeństwa klasowego, gdzie architektoniczno-planistyczne bogactwo centrum osiągnęło kosztem ubóstwa innych dzielnic miasta.

Charakterystyczne są dla naszego socjalistycznego budownictwa konkretne wskaźniki nowego planu generalnego Mińska. Obszar zieleni społecznych, przypadający na jednego mieszkańca, wynosi według nowego planu 15 m.kw. (w bec dzisiejszych 2,5 m.kw.); zamiast jednego gurechu teatralnego będzie ich siedem, z których trzy już istnieją (jeden z nich zbudowano już po wojnie). Przed rewolucją Mińsk nie posiadał ani jednego stadionu, obecnie jest ich dwa, a będzie pięć. Najlepszy stadion miejski "Dynamo" zbudowano również w latach powojennych. Miasto liczy już obecnie

dziesiątki wyższych uczelni i instytutów naukowo-badawczych, w przeszłości zaś nie było ich wcale. Istnieje już rozległa sieć szkół, łazien, pralni, przychodni lekarskich, szpitali, i sieć ta będzie się rozrastała proporcjonalnie do wzrostu ludności i jej potrzeb.

Wielkie zalety powojennego planu generalnego są wynikiem głębokiej pracy twórczej dużego zespołu wykwalifikowanych mistrzów architektury i innych specjalistów. Kolektyw ten korzystał z ogromnej pomocy i dyrektyw partii i rządu. W toku prac omawiano plan wielokrotnie w całości i w poszczególnych częściach w rządzie BSRR, ⁽¹⁾ w Centralnym Komitecie KP(b)B ⁽²⁾, oraz w szerokim wachlarzu organizacji społecznych. W wyniku tych dyskusji plan wielokrotnie był korygowany i doskonalony.

Opracowanie generalnego planu Mińska było dla kolektywu architektów białoruskich wielką szkołą twórczą. Doświadczenie w niej zdobyte oddziaływało dodatnio na całą pracę odbudowy miast na Białej Rusi. Plany generalne miast białoruskich odznaczają się szeregiem typowych właściwości, które powstały w znacznym stopniu pod wpływem prac nad generalnym planem Mińska; autorzy zaś jego ze swej strony kształcili się na przykładzie nieprześcigniętego planu stalinowskiego rekonstrukcji Moskwy.

Spróbujemy zanalizować, jak wprowadzało się w życie w planach generalnych różnych miast białoruskich pewne wspólne zasady stosowane do całości radzieckiego budownictwa miejskiego.

Jedną z tych zasad jest wszechstronne uwzględnienie naturalnych warunków terenowych, a przede wszystkim zasadnicze udoskonalenie tych warunków. Czujny stosunek do warunków naturalnych, wykorzystanie ich, jako najważniejszego uzupełniającego środka oddziaływania artystycznego, jest jedną ze starych tradycji rosyjskiego budownictwa miejskiego. Jednakże ograniczony klasowo charakter przedrewolucyjnej zabudowy miast, zawsze wyrażał się w biernym stosunku do potężnych czynników przyrody, chociaż odgrywać one mogą ogromną rolę w dziele poprawy warunków bytowania ludności miejskiej. W kompozycjach planów miejskich w najlepszym wypadku brano pod uwagę dany stan sprzyjających czynników

(1) BSRR = Białoruska Socjalistyczna Radziecka Republika

(2) KP(b)B = Komunistyczna Partia bolszewików w Białorusi.

naturalnych, jakby wchodząc w pewien neutralny "sojusz" z przyrodą. Przykładem tego rodzaju rozwiązań jest i stary Petersburg, i zaplanowana przez Karskova centralna dzielnica Tworu (dzisiejszego Kalininga), gdzie zasadniczą strukturę miasta dostosowano do rzek.

Radzieckie budownictwo miast, rozwijając dodatnio cechy tych tradycji, przeciwstawić biernemu stosunkowi do krajobrazu aktywne na niego oddziaływanie, wzmocnienie i wzbogacenie jego walorów, skłonię - zdecydowane rewolucyjne przekształcenie przyrody.

Ten nowy, właściwy ludzkiej radzieckiej epoki stosunek znajdujemy w kompozycjach dzisiejszych generalnych planów miast białoruskich. Wyjaśnimy to na przykładzie Mińska. Rzeka Swisłocz, nad którą leży Mińsk, nie jest głęboka i stan jej wód jest zmienny. Burzliwe jej wylewy wiosenne zatapiają niemal corocznie niektóre dzielnice kraju i przynoszą poważne szkody. Latem zaś Swisłocz staje się właściwie strumieniem. Plan generalny przewiduje wybudowanie w górnym biegu Swisłoczy ogromnego zbiornika wód, regulowanie poziomu wody, rozszerzenie koryta rzeki i stworzenie szeregu dużych zbiorników wód; rzeka stanie się w ten sposób spławną na odcinku pomiędzy Mińskiem i Berezyną. Koncepcja ta rozwiązuje więc ważne zagadnienia gospodarcze i jednocześnie tworzy się w ten sposób nowe naturalne walory krajobrazu miejskiego. Zaspokrzona w wodę Swisłocz stworzy nowe wielkie możliwości poprawy warunków zdrowotnych miasta oraz doskonalszego rozwiązania zadań architektoniczno-planowych.

Większość poważniejszych miast republiki leży nad brzegami wielkich pełnowodnych rzek. W nowych planach tych miast architekti radzieccy rozwiązali zadanie, polegające na wzmocnieniu roli otwartych przestrzeni wodnych.

W miastach tych, tak samo, jak w Mińsku, cieżko ku brzegom rzek najważniejsze nerwy i węzły planu miejskiego - place centralne, główne ulice, parki.

W Homlu, Pińsku i w szeregu innych miast położonych po jednej stronie rzeki, cała kompozycja obecnych planów miejskich jakby "opiera się" o rzekę. Główne punkty tych miast położone są ekscentrycznie w stosunku do terytorium miasta, na jego skraju, przy rzece. Te założenia kompozycyjne wynikają z historycznych

dróg wzrostu miast, rozpoczynając się od rzeki. W nowych projektach to założenie kompozycyjne nie tylko się utrzymuje, lecz i rozwinięte ponadto, że ten kierunek rozwoju miasta komplikuje się wskutek gęstego warstwu teryt. r. iów miejskich. Takie potr. t. wanie sprawy centrum miasta jest wielkim sukcesem radzieckiej myśli architekt. i praktyki. Aktywnego wykorzystania warunków naturalnych przy architektonicznym organizowaniu miasta.

W tych wypadkach, gdy miasto leży po obu stronach rzeki (p. ek, Witebsk, Mińsk i inne) traktuje się je jako ós kompozycyjne planu miasta. Główne ulice miasta wytycz. się równoległe do rzeki i otwier. się je ku rzece obszarami placów. Nadbrzeże traktuje się jako esplanadę do przechadzek i odpoczynku ludności.

Nadbrzeżne tereny miejskie przeznacz. się na parki kultury i odpoczynku. W Mińsku np., celom wykonania tego zadania, wyzwala się obszerny teren od napók zburzonych budowli, które nie będą odbudowane. Przewidzi. na jest także przeniesienie w inne miejsce elektrowni miejskiej, która obecnie stoi nad rzeką obok parku. Wszystko to wyznacze będzie poważnych nakładów pieniężnych, lecz pomimo to rząd BSRR z. twierdził te projekty, wychodząc z założenia, że konieczna jest radykalna poprawa stanu zdrowotnego miasta.

Typowym przykładem ud. skonalenia powst. tego drogi historyczn. rozplanowania miast białoruskich jest przekształcenie w wielu miastach dawnego, przeważnie promienistego systemu ulic w system promienisto-pięścienny. Większość miast Białorusi - Mińsk, Mińsk, Witebsk, Słuck, Orsza, Pińsk, Gr. d. i inne - mają system ulic promienisty. System taki zapewnia dość dogodną połączenie peryferii z centrum, lecz komunikacja międzydzielnicowa jest przy tym systemie utrudniona. W Mińsku na przykład nawet do dzielnic położonych względnie blisko od siebie możn. dojść tylko przez centrum miasta. Wskutek tego komunikacja trwa dłużej, a centrum jest przeciążone. Przekształcenie promienistego systemu planu w system promienisto-pięścienny, który tych wad nie ma, jest zatem ważnym zadaniem z punktu widzenia życia.

Dziś zadanie to realizuje się w praktyce. Znam. czony, że równoległe ze stw. rzeniem określonego systemu magistr. miejskich r. zwi. zuje się sprawę nadania im odpowiednich gabo-

rytów i normalnych profili ich długości. Szerokość magistrali miejskich ustala się na 30-40 m. Główne ulice i aleje średnicowe stanowią wyjątek. Szerokość centralnego bulwaru w Połocku zaprojektowana jest na 70 m; odbudowywana obecnie główna ulica Mińska - ulica Radziecka - na 48' m szerokości wobec 18 m w przeszłości.

Najbardziej skomplikowanym problemem przy odbudowie miast białoruskich jest stworzenie w nich architektonicznego centrum - głównego zespołu kompozycyjnego miasta. Rozwiązanie tego problemu jest niemożliwe bez właściwego ujęcia ciągłości naszej kultury i zadań jej krytycznego przetworzenia. Zagadnienia tradycji i nowatorstwa w budowie miast mają tu szczególną wagę i przy rekonstrukcji różnych miast przybierają lokalne zabarwienie.

Konkretne problemy, powstające przy tworzeniu zespołów, otaczających centralne place miast białoruskich, są bardzo różnorodne, lecz pomimo to już dziś można stwierdzić pewną wspólność cech, charakteryzujących ich nowe kompozycje planowe. Przytoczmy pewien przykład. Charakterystycznym rysem większości nowych kompozycji planowych jest otwarta konstrukcja przestrzenna. Z reguły place centralny, gdzie zwykle odbywają się obchody i uroczystości narodowe, otwarty jest nie tylko od strony rzeki, lecz również od strony parków. Na przykład place centralne Witebska i Homla otwarte będą na trzy strony; place Pińska i Mińska - na dwie. Nowe przeznaczenie naszych placów centralnych, wielkie zadania artystyczne naszej epoki, które wysuwa socjalistyczna treść życia i pracy ludzi radzieckich - wszystko to jest dla architektury bodźcem do tworzenia nowych kompozycji przestrzennych. Nie mniej pouczające są cechy, które charakteryzują nową organizację artystyczną centrów szeregu miast białoruskich.

Centrum architektonicznym Homla stał się od początku wieku XIX dawny pałac Paskiewicza i wspaniały park, który go otaczał. Wszelkie plany i cała praktyka budowlana w mieście braki pod uwagę ten zespół, jako główny czynnik w systemie zabudowy miasta. Główne ulice miasta - Komunistycka i Radziecka - tworzą system o dwóch promieniach, zakończony perspektywistycznie masywnym pałacem. Park wraz z zespołem pałacowym i soborem Piotra i Pawła położony jest na wysokiej brzegu rzeki Soż, zajmując około jednej trzeciej nadbrzeżnego frontu miasta. Tu również w punkcie zetknięcia się

parku i głównych magistrali powstał główny plac miejski. Zaborcy niemiecko-faszystawscy zburzyli zasadnicze elementy zespołu - parku i zabudowę placu.

Nowy plan generalny przewiduje odbudowę i dalszy rozwój tej wysocy artystycznej bryłowo-przestrzennej kompozycji, stworzonej przez mistrzów klasycyzmu rosyjskiego. Zabudowa placu otrzyma równocześnie nową treść demokratyczną, a więc i nowy wyraz architektoniczny. Dziś już buduje się tu nowy teatr, a sam plac, który niegdyś był targiem, przekształcony będzie w centrum kulturalne miasta. Nowy plan generalny Honla szczęśliwie wykorzystuje i rozwija koncepcję artystyczną mistrzów klasycyzmu rosyjskiego, którzy wybrali dobre miejsce na centrum architektoniczne i umieli je "wosprzeć" całym systemem rozplanowania i zabudowy miasta.

Inne zadanie artystyczne powstało przy planowaniu centralnej dzielnicy Brześcia. Miasto Brześć jest brama Związku Radzieckiego, prowadząca na Zachód. Otoczona niemiłosiernie siwą twierdzą brzeską niejednokrotnie w ciągu wielu wieków pierwszą spotykała wrogów ziemi rosyjskiej. Miasto leży w pewnej odległości od twierdzy. Rozplanowane jest nie prostokątnie i pozbawione wszelkiego charakteru artystycznego; jednostajnie przylegają jedna do drugiej dzielnice miasta (położonego w dodatku na płaszczyźnie). Brześć nie ma i nie miał ani architektonicznego centrum, ani głównego placu.

Plan generalny Brześcia przewiduje powstanie parku na terenie pomiędzy twierdzą a parkiem. W częściowej części parku zaprojektowano główny plac miejski. Architekci, którzy budować będą ten zespół, mają przed sobą skomplikowane zadanie. Mając do dyspozycji nie wielki zespół centralnego placu Brześcia, trzeba będzie rozwiązać zadanie o wyjątkowym znaczeniu ideologicznym i artystycznym. Brześć, w przeciwieństwie do Honla, nie ma tradycji architektonicznej, wszystko tu tworzyć trzeba od nowa.

Pińsk i Połock posiadają centralne punkty architektoniczne w postaci placów i wznoszących się nad nimi wieżyc dawnych kościołów. Plan tych placów centralnych jest swasty i nie pozbawiony wyrazu. Lecz ich oblicze architektoniczne obecne jest dla uczuć narodu radzieckiego; mówi ono o czasach ucieszenia ludu białoruskiego przez panów polsko-litewskich. Według nowych

projektów rozplanowania miasta place te pozostaną placami centralnymi. Architekci będą musieli rozwiązać skomplikowane zadanie artystyczne, wyrazić środkami architektonicznymi przeciwieństwo między jasną i radosną teraźniejszością a ponurą przeszłością jarzma cudzozińskiego.

Generalne plany miast białoruskich realizują się w szybkim tempie. Wykonane prace odbudowy i przebudowy dziś już pozwalają sądzić o walorach praktycznego rozwiązania wielkich zadań urbanistycznych. Za przykład posłużyć może Mińsk.

Jak wiadomo, centralna dzielnica Mińska ma jasno wyrażone granice przestrzenne: położona jest ona na wysokim wzgórzu i z trzech stron otoczona odlewiskami rzek. Taka sytuacja topograficzna jest nadzwyczaj korzystna; dopomaga ona do potraktowania centrum miasta jako jednolitego zespołu architektonicznego, dobrze się przedstawiającego z różnych punktów terytorium miasta.

W czasach przedrewolucyjnych możliwości tych nie wykorzystano. Stoki wzgórza centralnego i odlewiska rzek były zabudowane bezładnie.

Jednakże niektórzy architekci radzieccy również nie doceniali w swoim czasie wielkiego znaczenia tego ogólnego; na przykład wielkie monumentalne gmachy, zbudowane na szczycie centralnego wzgórza w Mińsku, zwrócone były do stoku wzgórza swymi tylnymi ścianami, zaś ich sylwetki ogólne były bez wyrazu.

Obecnie zwrócono na te wady architektury centralnej dzielnicy Mińska należyta uwagę. Na szczycie wzgórza powstane gmachy publiczne, zwrócone swymi frontami ku stokom, ujętym w ramy ogrodów i parków.

Stworzenie swego rodzaju pierścienia parków wokół gmachów publicznych wzdłuż stoków całego centralnego wzgórza jest obecnie zadaniem wielkiej wagi. Wysoce artystyczne jego rozwiązanie nada Mińskowi niepowtarzalną indywidualność architektoniczną i przekształci go w jedno z najpiękniejszych miast Związku Radzieckiego.

Ważnym problemem tworzenia nowej architektury Mińska jest zabudowa głównej magistrali stolicy - ulicy Radzieckiej, która przebiega wzdłuż całego wzgórza centralnego. W przeszłości była to uliczka wąska i kamiona; obecnie buduje się ją, a częściowo już

się zbudowało, jako przebiegająca po linii prostej aleję stałoczną o dwunastometrowych chodnikach i dwudziestoczwieremetrowej jezdni. Kompozycja ulicy Radzieckiej w znacznym stopniu już się skryształizowała. Łącząc dwa wielkie nowe place, magistrala ta przebiega następnie przez dzielnicę centralnego parku. Pierwsza część tej magistrali - pomiędzy dwoma najgłówniejszymi placami miasta - już się realizuje. Zabudowa tej ulicy kieruje architekt M.P. Parusnikow. Zakończona jest według jego projektu pierwsza budowla - dom rządowy na rogu ulicy Komsomolskiej. Obecnie na tym odcinku ulicy buduje się dom towarowy i trzy wielkie domy mieszkalne.

Na Białorusi, jak i w innych republikach naszego kraju, odbywają się roboty urbanistyczne, niebywale pod względem swego rozmachu i tempa. Ogromne zniszczenia wojenne miast i wsi byłyby przy innym ustroju społecznym klęską niepowetowaną. W szybkiej odbudowie i rozwoju miast, które wróg tak bardzo zniszczył, w rozwoju, który przebiega na wyższym poziomie, niż nawet w latach przedwojennych - przejawia się ze szczególną siłą potęga socjalistycznego ustroju radzieckiego.

Plany generalne odbudowy i przebudowy miast - to niezwykle dokumenty naszej epoki socjalistycznej - czynnie i konsekwentnie wprowadzane są w życie. Obchodzący obecnie trzydziestolecie swej republiki wolny, pracowity, utalentowany naród białoruski przy potężnym poparciu wielkiego narodu rosyjskiego, pod kierunkiem partii bolszewickiej, prowadzi olbrzymią pracę twórczą.

Przeżmienie nie wiele czasu i miasta białoruskie rozkwitną w całym pięknie swego socjalistycznego istnienia. Bada to miasto, prześwieczone przez słońce i szczęście ludzkie, o którym marzyły najświeńtlejsze, najlepsze umysły.-

